

<i>òtprtiti</i> (skinuti sa sebe što je tko uprtio)	<i>otp̀rtiti</i> (otići po snijegu praveći prtinu)
<i>pòstajati</i>	<i>postàjati</i> (malo stati)
<i>přestajati</i>	<i>prestàjati</i>
<i>řasprtiti</i> (prema impf. p̀rtiti)	<i>rasp̀rtiti</i> (prema impf. p̀rtiti)
<i>ùkoriti</i> (npr. nož)	<i>ukòriti</i>
<i>ùrvati</i> (obarati, rušiti)	<i>ur̀vati</i> (rvući predobiti, svladati, uništiti)
<i>ùsijati</i>	<i>usijati</i> (prema impf. s̀ijati)
<i>ùstajati</i>	<i>ustàjati</i> (se)
<i>ùzoriti</i> (učiniti uzoritim)	<i>uzòriti</i> (činiti da nešto dozori)
<i>zàsijati</i>	<i>zasijati</i> (se)
<i>zastajati</i> (impf. prema pf. zàstati)	<i>zastàjati</i> (pf. prema impf. stàjati)

U Pravopisnom rječniku ima veoma mnogo naglasnih dubleta (*bjèličast-bjeličast*, *brùsionica-brusiònica*, *grkokatolik-grkokatòlik*, *iscvasti-iscvasti*, *izvesti-izvesti*, *majmunica-màjmunica*, *pomòci-pòmoći*, *tòčionica-točìònica*, *zateći-zateći* i dr.). Međutim, ovdje mjesto naglasaka ne vrši razlikovnu funkciju, nego se javlja na raznim slogovima iste riječi, na što su utjecali razni glasovni i naglasni zakoni.

S a ž e t a k

Stjepan Sekereš, prof. u m., Osijek
UDK 801.612:808.62, pregledni članak, primljen za tisak 13. rujna 1984.

The Distinctive Function of the Stress-Place in Standard Croatian

In this paper the author lists nouns and verbs in standard Croatian which differ only in the place of stress.

EGZONIMI

Prilog teoretskom pristupu

Igor Gostl

Imajući na umu malu učestalost pojma egzonim kao i njegov skorašnji ulazak u naše i lingvističko i onomastičko (toponomastičko) nazivlje potrebno ga je opširnije objasniti.¹

Najsazetija, ali ne i najpreciznija definicija pojma mogla bi se svesti na egzonim kao zemljopisno ime mjesta koje se nalazi na teritoriju drugoga jezičnog područja. Potpunije objašnjenje tog pojma donosi M. Peterca u leksičkoj građi za standardizaciju toponimskih

¹ Toga naziva nema još u našim terminološkim popisima, rječnicima, leksikonima i enciklopedijama.

izraza. On kaže da je egzonim „geografski naziv koji se široko upotrebljava u nekom jeziku za geografski objekt što se nalazi izvan područja na kojem taj jezik ima službeni status, a razlikuje se od oblika koji se upotrebljava na službenom jeziku ili jezicima zemlje kojoj taj objekt pripada”.² Ovdje *geografski objekt* kao širi pojam označava svaki dio Zemljine površine koji ima zemljopisni individualitet čiji je sadržaj prostorno određen, prepoznatljiv i pojmovno objašnjen.³

Egzonim je, s motrišta i jezikoslovne i zemljopisne znanosti udomaćen naziv za tradicijske toponime ponajčešće ojkonime ili horonime, hidronime i morfonime. Likove zemljopisnih imena dobivene postupkom transfonemizacije ili transliteracije ne smatramo egzonimima.⁴

Ako se poslužimo klasifikacijskim kriterijima dijakronijskog promatranja, jedne od metoda toponimijskih istraživanja, egzonime je moguće uvjetno razvrstati u *povijesne* (arhaičke) i *kurentne*. Prema klasifikacijskom kriteriju uporabne vrijednosti, prvi je nemaju ili je ona svedena na književno-povijesnu. Takvi su egzonimi Jakin (Ancona), Turin (Torino), Stambol (Istanbul), Mleci (Venecija), ili u smislu ilirskog slavenstva katkad uvedeni češki egzonimi Lipsko (Leipzig), Monakov(o) (München), Draždani (Dresden).

Premda tradicijski sloj druge kategorije egzonima nije neizostavno mlađi, njihova uporabna vrijednost proteže se na današnji jezični standard, osiguravajući im na taj način prisutnost i na zemljovidu (bez obzira da li je riječ o službenoj ili školskoj kartografiji) i u pismu i riječi. Takvi su egzonimi: Carigrad (Istanbul), Solun (Thessaloniki), Beč (Wien), Rim (Roma), Drač (Durrës ili Durrësi), Skadar (Shkoder ili Shkodra) itd.

Neće biti nezanimljivo analizirati neke od navedenih egzonima s povijesno-zemljopisnog i lingvističkog motrišta:

JAKIN (Ancona). Prema AR najstarija potvrda egzonima potječe iz XV. stoljeća. Bilježi ga Mikaljin rječnik iz godine 1649. i Della Bellin iz 1728. Taj ojkonim nalazimo i u Voltičevu *Ričoslovniku* iz 1803, Stullijevu rječniku, Karadžićevu *Srpskom rječniku* iz 1818. i Daničićevu *Rječniku iz književnih starina srpskih* iz 1863. Objasnjavajući etimologiju AR navodi: „Pred *a* ... metlo se *j*, *n* je ispalo, a *o* se promijenilo na *i* (isporedi Rim, Labin, Skradin).” P. Skok u *Etimologijskom rječniku hrvatskog ili srpskog jezika* napominje kako se „grčki dočetak *-ōna* nalazi tu u jednakom vidu kao i tzv. ilirsko *-ona* u Aenona (Nin), Scardona (Skradin), Stolpona (Stupin), Glemona (Humin), Salona (Solin), znak da su svi oblici jednake starosti, tj. iz doba prvog susreta na Jadranu (7. vijek).”

² *Terminologija o standardizaciji geografskih naziva – prilog izradi jugoslovenskog terminološkog rečnika*, Zbornik radova Geodetskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, niz A, svezak 33, Zagreb, 1982.

³ *Geografski naziv* prema spomenutoj leksičkoj građi za standardizaciju toponimijskih izraza, vlastito je ime geografskog objekta na Zemljinoj površini. Služi za prepoznavanje geografskog objekta i geografsku orijentaciju.

⁴ Za egzemplifikaciju postupka transfonemizacije navodimo: *London* (neprecizna transfonemizacija, lik toponima reflektira izvorno pismo), *Minhen*, *Lester*, *Lajpcig*, *Varšava*, *Marsej*, *Tuluz* itd. Za egzemplifikaciju postupka transliteracije: *Lenjograd*, *Moskva*, *Varna*, *Kijev*, *Sofija* itd. Od egzonima se razlikuju i naši *autohtoni nazivi* (geografska imena na izvornom jeziku i pismu) kao što su *Celovec*, *Trbiž*, *Beljak*. Ta se imena od egzonima kao što su *Beč* ili *Rim* razlikuju po tome što su na jeziku autohtone etnije koja je i danas, bar u ostacima, prisutna na tuđem teritoriju i nama je bliska.

MLECI (Venezia, Venecija). AR navodi da se toponim *Mleci* javlja uglavnom u množini te iznimno u jednini (u Karadžićevu rječniku kao *Mletak* poduprto samo s dva primjera iz narodnih pjesama). Množinski oblik po svoj je prilici izveden prema latinskoj množini *Venetiae, Venetiarum*. Oblik *Mleci* nastao je od *Bneci* preko prijelaznog oblika *Mneci* (asimilacijom *bn > mn* te disimilacijom *mn > ml*: „iza *m* prešlo je *n* u *l* kao i u mlogo, nčiti, najamlik; mjesto *l* nalazi se katkad i *lj*“. Za oblik *Bneci* imamo potvrde u književnosti i leksikografiji od XV. do XVIII. st. Donosi ga petojezični rječnik Fausta Vrančića iz 1595. (Bnetci), *Rječoslozje* J. Stullija iz 1806. te Daničićev rječnik. Oblik *Mleci* donosi Della Bellin, Voltićev i Karadžićev rječnik. U književnosti najstarije potvrde tom liku egzonima potječu iz XVII. stoljeća.

TURIN (Torino). Uz taj otkonim AR citira Vitezovićev rječnik: „Augusta Taurinorum, Turin, grad... Da osvojim ravnu Italiju... do Milana i Turina grada...“ te primjer iz Kačića: „Otvor' bila jadra da mi dobrodimmo do Turina grada (Narodna pjesma).“

STAMBOL (Istanbul). Prema Skoku taj arhaički egzonim je grecizam koji je došao preko turskog *Istambol*, čije podrijetlo nalazimo u novogrčkoj sintagmi (ei)s tēn pōlin, u grad, (*np > mb*).

O nekim egzonimima čija uporabna vrijednost nije isključivo književno-povijesna dajem kratke obavijesti:

BEČ (Wien). Dok se AR ograničava na lapidarnu obavijest o potvrđenosti egzonima od XVI. stoljeća nadalje te njegovu prisutnost „u svijem rječnicima osim Vrančićeva i Mikaljina“, dotle Skok u opsežnoj informaciji navodi kako taj naš danas općenit naziv za prijestolnicu Austrije nema nikakve veze s keltskim nazivom *Vindobona* koji su očuvali Nijemci: *Wien* prema *Wieden* (dio Beča i rječica tako nazvana). Prema *Wieden* nastao je češki egzonim *Vídeň* i poljski *Wiedeń*. *Vienna* je latinizirani lik prema *Wien*.

Toponim *Beč* nalazimo još u mađarskoj toponomastici (*Bécs*), iz koje smo ga uostalom i preuzeli, zatim u turskom, albanskom i cincarskom. Značajan toponimijski sadržaj ima mađarski apelativ *bécs*, kojeg ne nalazimo samo u starijem nazivu za Austriju (*Bécsország*), već vrlo često u mađarskoj toponomastici. Skok navodi sljedeće toponome: *Uj-Bécs*, *Kis-Bécs*, *Szamos-Bécs* te složenicu *Beckerek*. U mađarskom i rumunjskom apelativ *beč*, kojim su izražena povijesno-zemljopisna (pejzažna) svojstva nekog prostora, znači *podrum*. Skok vezuje značenje te riječi za avarska zemljana utvrđenja „što odgovara našim toponimima *Zemun* i *Zemunik*“. Posebno je zanimljivo da ni Slovenci koji kao alpski Slaveni gravitiraju tom gradu također nisu očuvali keltsko ime *Vindobona*.⁵

Baveći se keltskim toponimom, Skok misli da je *Vindobona* složenica od pridjeva *vindos* (bijel) i imenice *bona* (grad). Ako je ta pretpostavka točna, zaključuje Skok, onda bi *Vindobona* značila isto što i *Beograd*.

CARIGRAD (Constantinopolis, Istanbul). Taj egzonim znači isto što i carski grad. Potvrdu za njega nalazimo već u XIII. stoljeću te u svim rječnicima osim u Vrančićevu i Habelićevu.

DRAC (Durrës). Egzonim se, prema AR, javlja već u XIII. stoljeću. Navodi ga Ardelio Della Bella te Karadžićev i Daničićev rječnik.

⁵ Slovenski je egzonim *Dunaj*.

RIM (Roma). Tu je *Ro-* već rano prešlo u *Ri-* (starocrkvenoslavenski *Rimъ*). Bilježi ga Vrančićev, Mikaljin, Jambrešićev, Belostenčev, Della Bellin, Karadžićev rječnik i dr.

SKADAR (Shkodër). Među rječnicima potvrdu nalazimo u Bellinu (pored Scutari, città in Albania, Scodra), Karadžićevu (Skutari, Scodra) i Daničićevu (s nizom primjera iz starih isprava). Prema Skoku „*Skadar* reflektira rimsko i grčko *Scodra* (takoder i pluralni oblik *Scodrae*, što znači da je u rimsko doba bio veliki grad, kao *Salonae*)... Odnos talijanskog oblika *Scutari* prema latinskom nije lako objasniti.”

SOLUN (Thessaloníki). Egzonim je, prema Skokovu rječniku nastao od grčkog toponima Thessaloníke: u prvom slogu *so* po zakonu haplogije novogrčkoga tipa te u balkanskom latinitetu odbacivanjem dočetka *-ikē*. „Prema tome južnoslavenski *Solun* nastalo je od balkansko-latinskog *Salona*, i to od lokativa *Salonae*. Što *o* nije prešlo u *i* kao u *Solin*, tome je razlog što je grčko *o* u tom toponimu kratko, a to prelazi u *u* (drum).”

Talijanski oblik *Salonichi* nastao je od novogrčkog Saloníkē, što je opet dalo i turski *Selanik*.

Značenjsko je polje toponima višeslojno: ono reflektira, između ostalog, političku ovisnost, etničku pripadnost, kontinuitet naseljenosti. Riječju, ono izražava postojeću geografsku, političku ili etničku stvarnost. Toponomastika poprma ne samo znanstveno i stručno značenje već i izuzetno nacionalno-političko, tj. geopolitičko.

Uz politički naboj, egzonim je time što uvišestručuje imena za isto stao proizvoditi „buku u kanalu”, tj. ometati (međunarodnu) komunikaciju. Ne začuđuje stoga što je toponimija općenito, a egzonimija posebice postala izuzetno naglašenim predmetom razmatranja na dosada četiri održane konferencije Ujedinjenih naroda o standardizaciji zemljopisnih imena.

Na Drugoj konferenciji UN o standardizaciji zemljopisnih imena koja je održana u svibnju 1972. u Londonu (Jugoslaviju je predstavljao dr. Branko Borčić) posebnu pažnju je privukla rezolucija br. 29 u kojoj se govori o smanjenju broja egzonima (egzonim se tada prvi put navodi kao naziv). Konferencija je preporučila da se u okviru međunarodne standardizacije zemljopisnih imena smanji upotreba egzonima na zemljopisnim kartama i nacionalnim publikacijama podjednako. Zaključeno je da u slučajevima kad se egzonim zadržava treba navoditi i službeno (izvorno) ime.⁶ Konferencija je također prihvatila rezoluciju kojom se svim zemljama preporučuje da pripreme liste egzonima koji su u stalnoj uporabi, s ciljem da se njihov broj smanji, a rezultati takva smanjenja objave.

Na Trećoj konferenciji UN o standardizaciji zemljopisnih imena održanoj u kolovozu i rujnu 1977. u Ateni (Jugoslaviju je zastupao dr. Miroslav Peterca) problematika egzo-

⁶ 29. *Exonyms*

The Conference recognizing the desirability of limiting the use of exonyms recommends that, within the international standardization of geographical names, the use of those exonyms designating geographical entities falling wholly within one State should be reduced as far and as quickly as possible.

The Conference recognizing that exonyms are losing ground, even in national use,

1. Recommends that in publications intended only for national use the reduction of exonyms should be considered;

2. Further recommends that in those cases where exonyms are retained, the local official forms should be shown in addition as far as possible.

(Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, London, 10–31 May 1972, Volume I Report of the Conference, United Nations, New York, 1974).

nima razmatrana je u rezulucijama br. 17, 18 i 19. Rezolucijom br. 17 Konferencija ustvrđuje da je poželjno izbjegavati formiranje novih egzonima. Preporučuje se da svaka zemlja za novooslobodene zemlje, kao i zemlje koje usvoje nova zemljopisna imena, upotrebljava ona koja će se što je moguće više približiti službenim, lokalnim imenima u tim zemljama. Rezolucijom br. 18 utvrđuje se napredak u tom području toponimije (nažalost ne u svim zemljama) jer je određen broj zemalja identificirao i pripremio ili upravo priprema liste vlastitih egzonima. Ustvrđujući da smanjenje različitih tipova egzonima, ovisno o jezicima, zahtijeva i različite pristupe, Konferencija preporuča da zainteresirane zemlje izrade privremene popise egzonima izdavanjem onih koji su prikladni da se prvi uklone.

Rezolucija br. 19 bavi se problemom izrade popisa egzonima, precizirajući primjenu rezolucije br. 28 donesene na Drugoj konferenciji. Konferencija preporuča da se s listâ uklone sljedeće kategorije egzonima: oni koji se razlikuju od službenog naziva samo po ispuštanju, dodavanju ili izmjeni dijakritičkih znakova ili člana; oni koji se od službenog imena razlikuju samo po deklinaciji ili derivaciji; oni koji su nastali prijevodom generičkog termina. (Nalazimo ga najčešće u sklopu zemljopisnog imena; npr. *gora* u *Zelengora*.)⁷

Četvrta konferencija o standardizaciji zemljopisnih imena održana je u kolovozu i rujnu 1982. u Ženevi (predstavnik Jugoslavije bio je Blagoj Zašov). I na toj je Konferenciji ustvrđeno daljnje reduciranje egzonima (Rezolucija br. 20). Određen broj zemalja izradio je liste vlastitih egzonima. Utvrđeno je nadalje da sve zemlje ne postupaju u sukladnosti s donijetim rezolucijama. Konferencija je zaključila da treba stalno ispitivati metode i načela koji se odnose na smanjenje egzonima, kako bi se osigurala brža primjena rezolucija. Konferencija je preporučila da se egzonimi kojih uporaba dovodi do međunarodnih problema primjenjuju s velikom pomnjom, te da se objavljuju u zagradama

⁷ 17. *Names of countries*

The Conference recognizing the desirability of avoiding new exonyms recommends that every country use in its language(s), for newly independent countries and for countries that adopt new names, those names that correspond, as far as possible, to the official local names of the countries concerned.

18. *Study of exonyms*

The Conference noting that, in accordance with resolution 28 of the Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, progress has been made in the matter of exonyms in so far as a number of countries have identified and prepared, or are preparing, lists of their own exonyms, recognizing, nevertheless, that progress has not been uniform in all countries, further recognizing that the reduction of both different types of languages and different linguistic categories of exonyms require different approaches, recommends that (a) The countries concerned continue to work on the preparation of the provisional lists of exonyms, singling out those suitable for early deletion; (b) The group of Experts contribute to the exchange of information among the countries concerned on the results of the studies of different categories of exonyms made by those countries.

19. *Lists of exonyms*

The Conference considering that resolution 28 of the Second United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names calls for each country to prepare a list of exonyms currently employed... noting that the implementation of resolution 28 in its present form must result in enormous lists of doubtful value, recommends that the lists referred to in resolution 28 should not contain the following categories of exonyms: those differing from the official name only by the omission, addition or alteration of diacritics or the article; those differing from the official name by declension or derivation; those created by the translation of a generic term. (Third United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, Athens, 17 August–7 September 1977, Volume I Report of the Conference, United Nations, New York, 1979).

uz sadašnje službene (izvorne) nazive.⁸ Odatle izlazi i obaveza dvojezičnog navođenja zemljopisnih imena za toponime koji se nalaze u drugim zemljama, a za koje na našim jezicima postoji odgovarajući egzonim. Pred našu zemlju stavljen je zadatak koji zahtijeva hitnu izradu popisa egzonima na hrvatskom ili srpskom, makedonskom i slovenskom jeziku.

Naša zemlja podupire načela i preporuke OUN o egzonimima: primjena tih načela mora se odraziti i u našoj kartografiji, podjednako službenoj kao i školskoj. Pri tom valja voditi računa o razlikama, svrsi i ciljevima jedne i druge kartografije. Dok će smanjenje egzonima ili njihovo svodenje na oblik zatvoren zagradama, i to u što manjem broju slučajeva, biti značajka službene kartografije, dotle će zahtjevi odgojno-obrazovnog procesa nametati druga rješenja (zbog specifične namjene) školskoj kartografiji. Tu egzonim *treba* biti zastupljen, ali zatvoren zagradom i na drugom mjestu: prvo treba i dalje čuvati za autohtoni naziv mjesta, ispisan izvornim pismom, ponegdje popraćeno i približnim izgovorom. Činjenica je da školska kartografija u SR Hrvatskoj tako već poduže vremena postupa.⁹

Zbog kompleksnosti u prikazivanju zemljopisnih imena na kartama II. izdanja Enciklopedije Jugoslavije bit će vrijedno truda obavijestiti čitatelja, barem na razini postupka s egzonimima, o poduzetim mjerama i rješenjima koji se već ostvaruju u prvim knjigama na hrvatskom ili srpskom odnosno srpskohrvatskom (latiničko i ćiriličko izdanje), slovenskom, makedonskom, mađarskom i albanskom jeziku.

Radi što sveobuhvatnije razrade ove kompleksne problematike Centralna redakcija Enciklopedije Jugoslavije formirala je Stručni kolegij za kartografiju, koji je utvrdio sljedeća načela na kojima se temelje zemljopisna imena šest izdanja „Jugoslavike“:

- I. Načelo o pravu svakog naroda i narodnosti SFRJ na korištenje imena na svom jeziku i pravopisu
- II. Načelo uvažavanja dvojezičnog označavanja toponima
  - a) na etnički miješanom teritoriju SFRJ (SAP Kosovo i SAP Vojvodina)
  - b) u pograničnom slovenskom, hrvatskom, srpskom i makedonskom etničkom prostoru
- III. Načelo etimološkog navođenja toponima u izdanju na hrvatskom ili srpskom /srpskohrvatskom na latinici, na slovenskom i mađarskom jeziku

⁸ 20. *Reduction of exonyms*

The Conference, noting that, in accordance with resolutions 18 and 19 of the Third United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, further progress has been made in the reduction of the number of exonyms used and a number of States have prepared lists of their own exonyms, realizing that the reduction of exonyms used has not been carried out with the same intensity by all States, realizing further that the methods and principles aimed at a reduction of the number of exonyms used should constantly be reviewed for expeditious implementation of the resolution and understanding that not all countries can govern the content of maps and atlases published within their territories, recommends that exonyms giving rise to international problems should be used very sparingly and published in parenthesis with the nationally accepted standard name. (Fourth United Nations Conference on the Standardization of Geographical Names, Geneva, 24 August – 14 September 1982, Volume I Report of the Conference, United Nations, New York 1983).

⁹ Wien (Vin) Beč
Roma (Rim)

- IV. Načelo fonetskog ispisivanja toponima u izdanju na srpskohrvatskom/hrvatskom ili srpskom na ćirilici, makedonskom i albanskom jeziku
- V. Načelo o uvođenju egzonima – samo u opravdanim slučajevima – uz izvorni oblik toponima.

Na osnovi izloženih načela izrađen je tekst *O geografskom nazivlju na kartama II izdanja Enciklopedije Jugoslavije*, koji je nakon Stručnog kolegija prihvatila i Centralna redakcija Enciklopedije Jugoslavije.

U nastavku ćemo se osvrnuti na one dijelove toga dokumenta koji se odnose na egzonimsku problematiku.

1. Izdanje na hrvatskom ili srpskom/srpskohrvatskom i latiničkom pismu

Toponimi na području ćiriličkih pisama

Zemljopisna imena koja se izvorno pišu ćirilicom donose se u transliteriranom obliku: Skopje, Bitola, Ovče Pole, Titov Vrv, Prespansko Ezero.¹⁰

Egzonimi i dvojezična imena

Tradicionalna i udomaćena imena ili egzonimi navode se u zagradama. Izvorni oblik toponima donosi se etimološki, izvornom grafijom: *Roma (Rim)*, *Wien (Beč)*, *Thessaloniki (Solun)*, *Durrës (Drač)*.

Zemljopisna imena većih ili poznatijih geografskih objekata donose se samo u prijevodnim oblicima na hrvatskom ili srpskom jeziku: *Balkanski poluotok*, *Trakijska dolina*, *Karnske Alpe*.

2. Izdanje na srpskohrvatskom/hrvatskom ili srpskom jeziku i ćiriličkom pismu

Toponimi na području latiničkih i ćiriličkih pisama

Zemljopisna imena s područja latiničkih i ćiriličkih pisama donose se u izvornim oblicima, a ispisuju se izgovorno - fonetski, srpskom ćirilicom: *Ријечки заљев*, *Бокототорски заљив*, *Обче Поле*, *Тржашки заљив*.

Neki toponimi kojih se izvorna verzija razlikuje od tradicijskih imena u srpskohrvatskom bit će popraćeni i tradicijskim imenom na srpskohrvatskom u zagradama: *Скопје (Скопље)*, *Битола (Битољ)*.

Egzonimi, prevedena i dvojezična imena

Tradicionalna (udomaćena) strana imena – egzonimi donose se fonetski, ćirilicom. Izvorni oblik toponima navodi se u zagradama, izvornim pismom: *Рим (Roma)*, *Беч (Wien)*.

Na teritorijima susjednih zemalja naseljenim autohtonim slovenskim, hrvatskim, srpskim i makedonskim stanovništvom ostvaruje se načelo dvojezičnosti zemljopisnih

¹⁰ Navedeni primjeri pripadaju području neraščišćenog „domaćeg egzonima”.

imena. Uz fonetizirani službeni oblik donosi se u zagradama i autohtono ime prikazano ćirilčkim pismom: *Клаенфурт (Целобеу), Филах (Белџак), Ајзеништат (Жельезно), Егеса (Воген)*.

3. Izdanje na makedonskom jeziku i pismu

Imena na području latiničkih i ćirilčkih pisma

(kao pod 2 uz sljedeću dopunu):

Neki toponimi kojih se izvorno pisanje razlikuje od tradicijskih imena na makedonskom, bit će popraćeni tradicijskim imenom u zagradama: *Беорџаг (Белџаг)*.

Egzonimi, prevedena i dvojezična imena

Tradicionalno (udomaćeno) strano ime – egzonom donosi se fonetski, predočeno makedonskom ćirilicom. Izvorni oblik toponima navodi se u zagradama, izvornim pismom: *Рим (Roma), Виена (Wien)*.

4. Izdanje na slovenskom jeziku i pismu

Toponimi na području ćirilčkih pisama

(kao pod 1)

Egzonimi, prevedena i dvojezična imena

Tradicionalna (udomaćena) strana imena – egzonomi navode se u zagradama. Izvorni oblik toponima donosi se etimološki, izvornim pismom: *Roma (Rim), Wien (Dunaj)*.

5. Izdanje na albanskom jeziku i pismu

Imena na području ćirilčkih pisama

Zemljopisna imena koja se izvorno pišu ćirilicom donose se u transliteriranom obliku, grafemima hrvatskog ili srpskog jezika: *Ovče Pole, Titov Vrv, Lazaropole, Gevgelija*.

Osim navođenja izvornog oblika, uz neke se toponime u zagradama ispisuje i tradicionalno ili udomaćeno albansko ime, tzv. domaći egzonom: *Skopje (Shkupi), Bitola (Manastiri)*.

Ispisivanje stranih imena

Sva zemljopisna imena donose se fonetski . . . ¹¹ *Minhen, Sigetvar, Bolonjè, Vjenè, Ploeshti, Nagjkanizha*.

Zemljopisna imena većih ili poznatijih objekata donose se samo u prijevodnim oblicima na albanskom jeziku: *Alpet Karnike, Lugina e Trakisë, Gadishulli Ballkanik*.

¹¹ Kako to, uostalom, propisuje albanski pravopis.

6. Izdanje na mađarskom jeziku i pismu

Ispisivanje domaćih imena

a) na području latiničkih pisama: zemljopisna imena se donose etimološki: izvorni oblik toponima predložen je izvornim pismom: *Rijeka, Riječki zaljev, Osijek, Karlovac, Varaždin*.

b) na području ćiriličkih pisama: imena se donose u transliteriranom obliku, grafemima hrvatskog ili srpskog/srpskohrvatskog jezika: *Skopje, Gevgelija, Prespansko Ezero, Ovče Pole*.

Imena na teritoriju SAP Kosova

Zemljopisna imena za koja je odgovarajućim propisom uvažena dvojezičnost donose se dvojezično: srpskohrvatski, a albanski u zagradama: *Priština (Prishtinë), Peć (Peja), Uroševac (Ferizaj)*.

Imena na teritoriju SAP Vojvodine

Zemljopisna imena za koja je odgovarajućim propisom uvažena dvojezičnost donose se dvojezično: mađarski, a srpskohrvatski u zagradama: *Kanizsa (Kanjiza), Kishegyes (Mali Idoš), Zenta (Senta), Topolya (Bačka Topola)*.

Egzonimi, prevedena i dvojezična imena

Tradicionalno (udomaćeno) strano ime – egzonom navodi se u zagradama. Izvorni oblik toponima donosi se etimološki, izvornim pismom: *Wien (Bécs), Warszawa (Varso)*.

Zemljopisna imena većih ili poznatijih geografskih objekata donose se samo u prijevodnim oblicima na mađarskom jeziku: *Adriai tenger, Balkán félsziget*.

Na teritorijima susjednih zemalja naseljenim autohtonim slovenskim, hrvatskim, srpskim i makedonskim stanovništvom ostvaruje se načelo dvojezičnosti zemljopisnih imena. Uz službeni oblik imena na stranom jeziku donosi se u zagradama i autohtono ime: *Villah (Beljak), Gorizia (Gorica), Timișoara (Temišvar), Felsőszentiván (Gornji Sveti Ivan), Bajszentistván (Vancaga)*.

Na primjeru II. izdanja Enciklopedije Jugoslavije pokušali smo odrediti naš odnos prema načelima i preporukama UN o egzonomima. Odabравši neke od najznačajnijih predstavnika svjetske kartografske produkcije – u razdoblju od godine 1973. do 1979, razdoblju koje se podudara s održavanjem Druge i Treće konferencije Ujedinjenih naroda o standardizaciji zemljopisnih imena – egzemplificirat ćemo njihov odnos prema egzonomskoj problematici, a pojemu moderne toponomastike.

WORLD ATLAS¹² (Pan Reference Books, 1973, džepno izdanje) upotrebljava izvorna imena, osim za države i mora koji su pisani engleskim jezikom.

¹² Za iznesene podatke dugujem zahvalnost ing. B. Feldbaueru iz Kartografskog odjela Jugoslavenskog leksikografskog zavoda u Zagrebu, koji je obavio citirane analize.

NUOVO ATLANTE geografico moderno (Istituto geografico de Agostini, Novara, 1976). U tom su atlasu bogato zastupljeni talijanski egzonimi, bez razlike na političko-teritorijalnu pripadnost.

Za sva zemljopisna imena koja imaju talijansku varijantu upotrijebljen je talijanski oblik: *Grecia, Mare mediterraneo, Monaco* (za *München*), *Fiume* (za *Rijeku*), *Filadelfia, Baltimora*.

THE TIMES ATLAS OF THE WORLD (Times Books, 1977). Imena su država engleska. Većina toponima pisana je izvorno, ali je lik često prilagođen engleskoj grafiji. Za manje hidronime upotrijebljen je autohtoni naziv: *Golfo de Cadiz, Golfe du Lion*. Veći su hidronimi isključivo engleski, a ponegdje se pojavljuje i izvorno ime, ako je jasna politička pripadnost: *Mediterranean Sea, Bay of Biscay (Mar Cantabrico)*. Imena otoka su izvorna, englesko ime javlja se u zagradama (*Sicilia /Sicily/*). Na kartama kontinenta ili kontinentskih makrocjelina sva su imena engleska.

INTERNATIONAL ATLAS (Westermann/Rand Mc Nally, 1979) uglavnom poštuje izvorna zemljopisna imena, osim kod imena država. Engleskim su jezikom navedena i imena velikih mora i oceana. Na kartama krupnijeg mjerila javlja se u zagradi i autohtoni naziv: *East China Sea (Donghai)*. Planinski lanci koji se pružaju preko više država prevedeni su na engleski (*Carpathian Mountains*). Za otoke je upotrijebljeno autohtono ime, a englesko je, kad postoji, u zagradama: *Kriti (Crete)*.

ATLAS INTERNATIONAL (Bertelsmann Lexicon-Verlag, Berlin, Stuttgart, 1979) uglavnom poštuje izvorni, autohtoni oblik za egzonime. Njemačko ime nekih makro-oblika (mora, oceana) javlja se u zagradi: *Nihon Hai (Japanisches Meer)*. Kad nije bilo moguće odrediti izvorni oblik, za neke je hidronime upotrijebljeno englesko ime, uz njemački ili francuski oblik (posebice uz zapadnu obalu Afrike) u zagradama, prema dominantnoj kolonijalnoj sili u prošlosti: *Bay of Bengal (Golf von Bengalen), Indian Ocean (Indischer Ocean)*. Imena država pisana su izvorno. Na političkoj karti svijeta upotrijebljen je njemački oblik: *Golf von Guinea, Ägypten, Jugoslawien*. Isto vrijedi i za poseban dio atlasa koji prikazuje srednju Evropu.

Na prethodnim je stranicama naglašavana potreba za potiskivanjem ili uklanjanjem egzonima. Napori Ujedinjenih naroda usmjereni na to imaju na umu njihovo političko ozračje kao i prepreku koju u komunikacijskom sustavu predstavljaju, riječju pragmatički kontekst. Ne bi bilo, međutim, korektno pretpostaviti da je uklanjanje egzonima moguće ili potrebno u kulturnom, povijesnom ili obrazovnom kontekstu. Egzonimi na razini enciklopedistike, kartografije, informatike i sl., riječju, na razini međunarodne komunikacije mogu predstavljati prepreku u komunikacijskom kanalu, pa se otuda i javlja potreba za njihovim uklanjanjem ili potiskivanjem. Na kulturno-povijesnoj i obrazovnoj razini, ostaje, međutim, potreba njihova poznavanja u što širem izboru, što znači njegovanja egzonima, kako povijesnih tako i kurentnih, u okviru kulture vlastitog jezika. Jer egzonimi su, potrebno je to izreći u naglašenom obliku, duboko ukorijenjeni u našoj svijesti i tradiciji, povijesnoj i kulturnoj baštini.

Podosta toga preostalo je da se kaže. Prostor nam nažalost ne dopušta da razmotrimo još poneku temu vezanu za egzonime, no svrha i nije bila (niti je mogla biti) u rasvjetlja-

vanju toga dijela toponomastike iz svih kutova: problematika je prilično fluidne naravi pa stoga ovaj tekst treba smatrati prilogom nastojanjima da se neki njezini dijelovi fiksiraju.

S a ž e t a k

Igor Gostl, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb

UDK 801.311:001. 4:808.62, stručni članak, primljen za tisak 9. listopada 1984.

E x o n y m s

The author expounds the problem of exonyms dividing them into historical and current. Resolutions of UN Conferences are considered as well as solutions proposed by the Yugoslav Lexicographical Institute. Practice of foreign world atlases is also surveyed.

O IMENIMA NA NAŠIM ZEMLJOVIDIMA

(U povodu Popovićevih pitanja)

Ratimir Kalmeta

Milenko Popović u prošlogodišnjem se Jeziku kritički osvrće na znanstveni članak Vladimira Vratovića *Europa ili Evropa?* i među ostalim postavlja i ova dva pitanja:

1. „A zar je ‚naviknutost oka i uha‘ mala stvar?”
2. „Govorimo *Budimpešta*, *Bukurešt*, *Sofija*, *Atena*, *Rim* itd. (dakle na naš način izgovaramo strane nazive tih i drugih glavnih gradova), ali *Wien* zovemo *Beč*! Treba li i tu ujednačavati, usustavljivati?”

Odgovor na prvo pitanje može biti i drugačiji od Popovićeve.

Nitko ne kaže da „naviknutost oka i uha” nije – kako piše M. Popović – mala stvar. Međutim ne možemo uvijek takvu naviknutost držati tradicijom! Mnogi do jučer kolonijalni afrički i azijski narodi imali su veoma razvijenu „naviknutost oka i uha” na kolonijalne engleske i francuske toponime. Uz sve to ti su narodi takvu naviknutost odbacili da bi svoju noviju, kolonijalnu, tradiciju svjesno preplavili starijom, prekolonijalnom tradicijom. Pri tome nisu ni pomislili da njihova autohtona toponimička tradicija pripada povijesti njihova jezičnog razvoja!

Ako oslobođenim kolonijalnim narodima odobravamo što svoju noviju tradiciju preplavljuju svojom starijom jezičnom tradicijom, zašto onda jednako tako ne bismo odobrili i prijedlog onih naših jezikoslovaca koji u hrvatskom jeziku žele postići ono što su postigli mnogi do jučer kolonijalni narodi. Konkretno: kome to smeta da toponim *Europa* vratimo u hrvatski književni jezični sustav i hrvatsku jezičnu tradiciju koja je trajala sve do sredine XIX. stoljeća, a *ne zamirući sasvim niti poslije Maretića do danas*, kako to znalački dokazuje V. Vratović?